

Türk Spor Medyasının Değerlendirilmesi 8

Cahit Akkaya¹

Özet

M.Ö. 3200'lerde yazının bulunması ile başlayan süreç haber üretimini ve bu haberlerin kontrolü konusunu da gündeme getirmiştir. Genel manada bilginin üretilmesi ve kontrolü iktidarların ellerinde bulundurmak istediği bir güç olarak tarihin her döneminde kabul görmüştür. Eski Roma ve Çin Uygarlıklarında gazete benzeri oluşumların varlığı gözlenirse de günümüz manasında ilk gazetelerin ortaya çıkışını M.S. 1600'li yıllara kadar götürmek mümkün olmaktadır. Matbaanın bulunu ile başlayan süreçte öncelikle el yazması kitaplar yerine matbaalarda basılan kitaplarla beraber birkaç sayfadan oluşan ekonomi başta olmak üzere siyasal ve toplumsal konularda haber veren ilk gazeteler Avrupa'da çıkartılmaya başlanmıştır. Osmanlı'ya yaklaşık 200 yıl sonra gelen matbaa gibi ilk gazetelerde Avrupa'daki çıkış tarihlerinden yaklaşık 200 yıl sonra gelmişlerdir. İlk gazeteler genel manada yabancılar tarafından çıkartılırken bir baskı aracı olarak kullanılmaktaydı. Spor basını ise ayrı olmak yerine çok sonraları genel haberlerin içinde verilmekteydi. Osmanlı'nın son dönemi Türk devletinin ise başlangıç döneminde etkin bir şekilde kullanılan spor beraberinde spor basının da oluşmasına zemin hazırlamıştır. 1980'lere kadar desteklenen basın bu dönemde değişen ekonomik düzen ile beraber patronaj yapısında değişim yaşasa da mevcut iktidarlar çeşitli nedenlerle sporu desteklemeye devam etmişlerdir. 2000'li yıllar ise gelişen internet ve bilgi teknolojileri sayesinde spor ve sporunun yaşadığı hızlı dönüşümün etkin bir dönemini oluşturmuştur. Bu dönemde dijital platformlar ve interaktiflik gibi imkanlar izler kitle tarafından sporun ve spor basının yaşadığı dönüşümü daha net anlatmaktadır

1 Öğr. Gör. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Gökçeada Meslek Yüksekokulu
cahit.akkaya@comu.edu.tr, 0000-0001-9674-1580

Dünyada Spor Medyasının Tarihçesi

Kitle iletişim araçlarının genel anlamda tarihçeleri incelendiğinde ilk olarak gazetecilik ile başlanması kaçınılmaz bir gerçek olarak kabul edilmektedir. Gazetecilik faaliyetlerinin tarihçesi ise oldukça eskilere gitmektedir. M.Ö. 3200’li yıllarda yazının bulunmasından sonraki süreçten itibaren tarihin belirli dönemlerinde belirli uygarlıklardan tarafından kullanılan ve haber iletimine olanak sağlayan gazete benzeri pek çok farklı aracın kullanıldığını söylemek mümkün olmaktadır. Günümüz anlamıyla yayınlanan gazetelerin tarihine bakacak olursak ise ilk gazete örneklerinin 1600’lü yıllarda Avrupa’da çıktığını söylemek mümkün olmaktadır. Bu dönemde yayınlanan gazetelerdeki haberler incelendiğinde genel anlamda politik, sosyal ve ekonomik haberler yer almaktadır.

Medyada sporun yer alması ise günümüzden yaklaşık olarak 250 yıl önce gerçekleşmiştir. Yazılı basında spor haberinin ilk örneği 5 Mayıs 1773 yılında Boston Gazette tarafından bir boks müsabakasına muhabir gönderilmesi ve bu maçın yayınlanması olarak kabul edilmektedir (Nichols vd. 2002: 4). Günümüzde yayınlanan spor gazeteleri ile benzer niteliklere sahip ilk spor gazetesi ise İngiltere’de 1833 yılında profesyonel atletlerin pazar günleri yayınladıkları “Bell’s Life” olarak kabul edilmektedir. Bu gazeteyi Avrupa’da sırasıyla İngiltere’de 1838 yılında yayınlanan “Sporting Life” ve 1854 yılında Fransa’da yayınlanan “Le Sport” izlemiştir. Kıta Avrupası’nda yaşanan bu gelişmelerden öncesinde ise 1820’li yıllarda ABD’de yayınlanan dergilerde spor haberlerine yer verildiği gözlenmektedir. Günümüzde de yayın hayatına devam eden “La Gazzette Dello Sport” İtalya’da 1885 yılında yayın hayatına başlamıştır. 18. Yüzyılın ortalarından başlayıp 19. yüzyıl başlarına kadar ABD ve Kıta Avrupası’nda spor haberlerinin giderek artan oranda gazete ve dergilerde yer aldığını söylemek mümkün olmaktadır. Bu dönemde yayınlanan spor haberlerinin ise genel anlamda üst kültürü temsil eden spor branşlarına yönelik olduğu gözlenmektedir.

19. yüzyıl sonlarından itibaren ajans haberciliğinin de öne çıkması ile beraber ABD ve İngiltere’de spor haberlerine ağırlık verildiği gözlenmektedir. Bu süreçte ABD ‘de boks, İngiltere’de futbol ve kriket haberleri izleyicilerin özellikle takip ettiği spor dallarından olmuştur. Yüzyılın ortalarından itibaren gazetelerde spor yazıları sütunlar halinde yer almaya başlamıştır. Dönemin sonlarına doğru ise Fransa, İngiltere, Almanya, Belçika, İtalya ve Amerika’da spor haberi yapan dergiler yayınlanmaya başlamıştır. 1921 yılında radyodan ilk spor haberi verilirken 1936 Berlin Olimpiyatları televizyondan yayınlanan ilk olimpiyatlar olarak tarihte yerini almıştır (Voigt, 1999: 217).

Türkiye’de Spor Medyasının Tarihçesi

Avrupa’da yayınlanmaya başlayan gazetelerin Osmanlı İmparatorluğu’na gelişi uzun bir süreyi bulmuştur. Osmanlı İmparatorluğu döneminde yayınlanan ilk gazetelere bakıldığında gazetelerin azınlıklar ya da yabancı devlet temsilcilikleri tarafından çıkartıldıkları ve belli süreler sonunda padişah üzerinde baskı aracı olarak kullanıldığını söylemek mümkün olmaktadır. Bu dönemde 1795 yılında Fransa’nın İstanbul Elçiliği tarafından yayınlanan “Bullettin de Nouvelles” Osmanlı’da yayınlanan ilk gazete olarak kabul edilmektedir. 1874’te yayımlanan Le Progres d’Orent, 1868’de Levant Times and Shipping Gazzette ile 1895 yılında yayımlanan Stamboul gazetesi diğer yayınlanan gazetelerdir. (Alemdar, 1996: 17).

Osmanlı İmparatorluğu’nda spor haberi ise ilk kez 1891 yılında Ali Ferruh Bey tarafından Paris’ten gönderilen ve eksrim ile ilgili olan yazısı olmaktadır. Bu yazı dönemin önemli dergilerinden Servet-i Fünûn’da yayımlanmıştır (Atabeyoğlu, 1991: 6). Spor yazılarını günlük olarak yayınlayan ilk gazete ise Selânik’te çıkartılan Asır Gazetesi olmuştur. 1895 yılında bisiklet ve at yarışları konulu haberler yer alırken, 1896 yılında Atina’da düzenlenen ilk modern olimpiyatların hazırlıklarına ilişkin haberler yer almıştır (Atalay, 2004:90).

Burhan Felek tarafından 28 Eylül 1910 tarihinde yayımlanmaya başlanan “Futbol” isimli dergi Türk spor basını tarihinin ilk örneklerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dergi 6 ay gibi bir süre yayımlanmış ve sonrasında kapanmıştır. Futbol yarı Türkçe yarı Fransızca yayımlanması ile önemli bir özellik taşımaktadır. Bir yıl sonra ise Selim Sırrı Tarcan tarafından “Terbiye ve Oyun” isimli dergi yayın hayatına başlamış ama bu dergi de kısa bir süre sonra yayın hayatına son vermiştir. Dergi 1922 yılında tekrar yayımlanmaya başlasa da kısa bir süre sonra tekrar yayın hayatına son vermiştir (Atabeyoğlu, 1990:7).

1911 yıkında Tasvir-i Efkâr Gazetesi’nde Abidin Daver tarafından yayınlanan Galatasaray-Tamaşvar ve İstanbul Karması-Tamaşvar takımları arasında oynanan futbol müsabakasının anlatıldığı yazılar günlük bir gazetede yayımlanan ilk futbol haberleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

1919 yılında “Spor Alemi” isimli dergiyi çıkartan Çelebizâde Said Tevfik Bey (Said Çelebi) spor yazarlığını kendisine meslek olarak seçen ilk kişi olarak basın tarihimizde yerini almıştır (Atalay, 2004:50).

Cumhuriyet dönemi ile beraber gazetelerde yayınlanan spor haberlerinde artış olduğunu söylemek mümkün olmaktadır. Bu dönemde devlet politikası olarak sporun gelişmesi için gösterilen çabalar ile beraber günlük gazetelerde

spor haberlerine daha fazla yer ayrılmaya başlanmıştır. Ali Naci Karacan'ın sahibi olduğu Akşam Gazetesi birinci sayfasını spor haberlerine açan ilk gazete olarak karşımıza çıkmaktadır (Atalay, 2004:90). Bunun dışında 1924 Paris Olimpiyatlarına hazırlanan Türk Milli Futbol Takımı'nın fotoğrafını birinci sayfasından yayımlamıştır.

1930'lu yıllara geldiğimizde Türk spor tarihinde dergilerin yayınlanmaya başladığı gözlenmektedir. Bu dönemde Suat Hayri Ürgüplü tarafından yayımlanan “Şa Şa Şa” ve Refik Osman Top tarafından yayımlanan “Gol” ve “Spor Alemi” isimli dergiler Türk basının ilk spor dergileri olarak karşımıza çıkmaktadır. 1933 yılında ise Haber Gazetesi ilk kez bağımsız spor sayfasını yayımlamıştır. 1939 yılında ise İkdam Gazetesi dördüncü sayfasını spor haberlerine ayırmıştır (İnuğur, 1992: 157). 26 Haziran 1936- 7 Kasım 1938 tarihleri arasında 122 sayı olarak yayımlanan “Türk Spor Kurumu Dergisi” bu dönemde yayımlanan resmi nitelikli bir dergi olma özelliği taşımaktadır.

II. Dünya Savaşı sonrası düzenlenen 1948 Londra Yaz Olimpiyatları'nda Türk güreşlerin kazandıkları 6 altın madalya dönemin Hürriyet Gazetesi'nde birinci sayfadan duyurularak bu alanda bir ilkin yaşanmasını sağlamıştır. Bu dönemden sonra gazetelerde sporun diğer alanları da artık haberlerde yer almaya başlamıştır. Yayın hayatına 1 Mayıs 1948 tarihinde başlayan Hürriyet Türk basınında fotoğrafı kullanması ile ön plana çıkarken Londra Yaz Olimpiyatları'na gönderdiği foto muhabirler ve bu muhabirlerin çektiği fotoğrafları haberlerinde kullanması ile ön plana çıkmış, diğer gazetelerin kendi fotoğraflarını kullanmaması için haberlerinde uyarı notu paylaşmıştır ((Atabeyoğlu, 1991: 39; İnuğur, 1992: 223; Topuz, 1973: 175, Şapolyo, 1969: 243).

1950'li yıllara kadar Türk Basınında spor haberleri uzmanlaşmış spor yazarları yerine diğer haberleri yazan gazeteciler tarafından yazılırken bu yıllardan sonra diğer alanlarda görülen uzmanlaşmış yazarlar spor basınında da görülmeye başlamıştır. 1952 yılında “Türk Spor” adıyla ilk Türk spor gazetesi çıkartılırken, A Milli Futbol Takımı'nın 1954 Dünya Kupası Finalleri'ne katılmayı hakkettiğini yazan 18 Mart 1954 tarihli gazete Türk Basın tarihinde bir gazetenin en fazla satış rakamına ulaştığı gazete olarak tarihe geçmiştir (Kıvanç, 2002: 78). 1953 yılında sadece spor haberlerini yayımlamak üzere kurulan “Spor Haberleri Ajansı” ile Yılmaz Poğda tarafından yayınlanmaya başlayan 1954 tarihli “Türkiye Spor Gazetesi” bu dönemin önemli gelişmeleri olarak kabul edilmektedir. 1950'li yıllarda yayımlanan günlük gazetelerin en çok satanlarının ortalama tirajları 40.000 olurken Türkiye Spor Gazetesi bu dönemde 50.000 tirajına ulaşarak önemli bir başarı sağlamıştır (Atalay, 2004:91).

1955-1956 yılları arasında Yeni Sabah Gazetesi tarafından başlatılan ve günümüzde halen tüm gazeteler tarafından uygulanan spor sayfalarının gazetelerin arka sayfalarında olması geleneği de bu döneme rastlamaktadır. 1950'li yıllar Türkiye'de özellikle futbolun etkini artırarak diğer spor branşlarının önüne geçtiği bir dönem olarak da karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde bazı spor branşlarının özelliklede futbolun profesyonel bir statüye kavuşması spor gazetelerinde bazı branşların diğerlerine oranla daha fazla yer almasına neden olmuştur. Özellikle üç büyük İstanbul kulübü olarak kabul edilen Galatasaray, Fenerbahçe ve Beşiktaş kulüplerinin futbol takımlarının taraftarlarının ülke genelde yaygınlaşması ulusal basının futbola ve özellikle de bu üç kulübün futbol takımlarına yoğunlaşmasında etkili olmuştur.

1960'lı yıllarda ulusal gazetelerin birkaç farklı yerde basılması bu gazetelerin ulaştığı kitleleri artırmış bu da spor haberlerine olan ilginin artmasını sağlamıştır. Bu yıllarda pek çok alanda gözlenen kitlesel tüketim spor alanında da varlık bulmuş gazetelerin spor sayfalarına ayırdıkları sayfalarda artış gözlenmiştir. 1960'lı yıllarda özellikle Milliyet ve Tercüman gazeteleri arasında spor sayfalarında büyük bir rekabet yaşanmıştır. Bu yıllarda gazeteler spor servisleri kurarak haberlerde uzmanlaşmış gazeteci istihdamları yaratmıştır. Gazetelerde spor yazarlarının sayılarının artması gazetecilerin bir birlik kurması ihtiyacını ortaya çıkarmış, 1963 yılında Türkiye Spor Yazarları Derneği kurulmuştur. Günümüzde hala varlığını sürdüren derneğin amacı; "başta yazılı ve görsel basında olmak üzere internet ve radyoda çalışan spor gazetecilerini bir çatı altında toplayarak onların meslekleri ile ilgili ekonomik, sosyal, kültürel hak ve çıkarlarını korumak, spor yazarları kimliği ve saygınlığı ile eğitim düzeylerini koruyup geliştirmek, mesleklerini en iyi şekilde yapabilmeleri için kamu kurum ve kuruluşları ile iş birliğine gitmek" olarak tanımlanmaktadır. Merkezi İstanbul'da bulana derneğin birçok ilde temsilcilikleri bulunmaktadır.

1970'li ve 1980'li yıllar Türk spor basını gazetelerin arka sayfalarında yer almaya devam etmiştir. Bu dönemde ağırlıklı olarak dört büyükler olarak adlandırılan Galatasaray, Fenerbahçe, Beşiktaş ve Trabzonspor'un futbol takımlarını ilgilendiren haberlerin yanında diğer spor kulüpleri ve spor branşlarını ilgilendiren haberlerin de yer aldığını söylemek mümkün olmaktadır.

1980'ler Türkiye'si ekonomik, politik, toplumsal gibi pek çok alanda olduğu gibi gazetecilik alanında köklü değişimler yaşamıştır. Gazete patronajlarının değiştiği bu dönemde gazeteler kitlesel tüketimin birer taşıyıcısı haline gelirken, spor da Marksistlerin belirttiği gibi boş zaman

giderici bir alan olmaktan çıkarak endüstriyel bir hal almıştır. Bu yaşanan değişimler aşağıda ayrı bir başlık altında incelenecektir.

1980 Sonrası Türk Basını

1980’li yıllarda Türk basınına geçmeden önce dönemin genel bir karakteristiği hakkında bilgi vermek doğru olacaktır. Bu döneme kadar Türkiye diğer bağımsızlığını yeni kazanmış diğer pek çok devlet gibi kalkınmayı hedefleyen ve ithal ikameci bir model belirleyen bir devlet olarak karşımıza çıkmaktadır. 1980’lerden itibaren bu politikalarından vazgeçerek Türkiye bu politikalardan vazgeçerek, yeni dünya düzeni ile bütünleşme politikaları uygulamaya girişmiştir (Şaylan, 1995:11).

1980 yılında yaşanan İhtilal Türkiye’nin tüm kurumlarını etkilediği gibi basın da etkilemiş ve dönüştürmüştür. Bu dönemde basınla ilgili yaşanan en önemli gelişme 1980 öncesi başlamış olmasına rağmen bu dönemden sonra hızlanan basın dışı sermayenin sektöre girmesi ve tekelleşmesi olmuştur (Tokgöz 1991-1992: 100). Türk basın tarihinde 1831 yılından 1983 yılına kadar yazılı basının büyük bölümü devlet desteği ile varlığını sürdürürken 1983 yılından sonra gelişen serbest piyasa ekonomisi ve liberal politikaları etkisiyle basın yayın araçlarının büyük bölümü tekeli sermayenin eline geçmiş ve bu dönemde patron imajı büyük bir değişim göstermiştir. (Yiğenoğlu, 1995:50).

Türk basın tarihinde basın dışı sermayenin basın hayatına girmesinin ilk örneği 1988 yılında Kıbrıslı iş adamı Asil Nadir’in Haldun Simavî’den Günaydın’ı satın alması ile başlamıştır. Nadir daha sonraki süreçte Türk basın sektöründen tamamen ayrılmıştır (Tokgöz, 1991-1992:100). Bunun dışında 1991 yılında Sabah gazetesinin bağlı olduğu Medya Holding’in %10’unu satın alan Çukurova grubu ve 1979 yılında Milliyet gazetesine hissedar olan Aydın Doğan’ın 1994 yılında Hürriyet gazetesini satın alması medyadaki patron değişiminin örneklerini oluşturmaktadır (Karaca, 1995:236). Hürriyet, Sabah ve Milliyet gazeteleri süreç içerisinde sahip oldukları diğer yayınlarla Türk medyasının tekelleşmesinde etkili olmuşlardır. Basında yaşanan tekelleşme ve patronaj değişimi gazetecilerin çalışma koşullarını değiştirmiş ve dönemin gazetecileri hizmet üreten diğer işletmelerin birer çalışanları gibi görülmeye başlanmıştır. 1980’lerde yaşanan gelişmeler 1990’larda da artarak devam etmiştir. Bu dönemde Türkiye’de Cem Uzan ve Ahmet Özal tarafından kurulan ilk özel televizyon kanalı girişimi sonrasında yaşanan özel televizyon yayıncılığındaki gelişmeler basın sektörünün de derinden değişmesinde etkili olmuştur.

1980 öncesi dönemde devlet tarafından sübvans edilen basın, liberal politikalar geçişle beraber yüksek fiyat artışlarının yaşandığı bir döneme yerini bırakmıştır. Bu dönemde artan maliyetler sonucunda gazeteci patronlar yerlerini holding sahibi büyük iş adamlarına bırakmışlardır. Basın sektörünün kullandığı malzemelerde yaşanan fiyat artışları ve özel televizyonların sayılarındaki artış gazete sahiplerinin gazete tirajlarını artırmak için yeni yöntemler geliştirmelerine neden olmuştur. Özellikle 1990'larda yaşanan promosyon savaşları bu yöntemlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Önceler ansiklopedi gibi kültürel ürünlerin belirli sayıda gazetelerde verilen kuponlarla alınması süreçleri zamanla deterjan, televizyon, müzik seti ve hatta araba gibi eşyaların verildiği dönemler yaşanmıştır.

Türk basın tarihinde promosyon ilk olarak 13 Mayıs 1939 tarihinde Sedat Simavi'nin Karagöz isimli gazetesinde ödüllü anketi ile başlamıştır (Alemdar, 1996:149). 1990'larda yaşanan promosyon ise dönemin Sabah grubunun sahibi olan Dinç Bilgin tarafından çığırılık olarak nitelendirilmekte ve verilen lüks hediyeler nedeniyle gazetelerin büyük zararlar ettiği belirtilmektedir (Koloğlu, 1994: 89). Gazetelerin büyük zararlarına neden olan promosyon faaliyetleri kısa bir süre sonra ortadan kalkmıştır. Bunda gazete sahiplerinin etkisi olduğu gibi promosyon ürünü alamayan kitlenin yaşadığı güven sorunu da etkili olmuştur.

1980 ve sonrasında yaşanan basın ve siyaset ilişkileri basın düzeninin dönemsel olarak değişmesinde de etkili olmuştur. Bu ilişkileri daha iyi anlayabilmek için öncelikle basın teorisyenlerinin basın ve iktidar arasındaki ilişkileri anlamaya yönelik oluşturdukları üç teoriye bakılmalıdır. Bunlardan ilk teori muhafazakarlık teorisi olarak adlandırılmaktadır. Bu teoriye göre; basın ve iktidar birbirlerinin düşmanı olarak kabul edilmektedir. Basın bu teoriye göre kamuoyu adına iktidarları denetleyen, onların tepelerinde bekleyen bir kurumdur. İkinci teori; ortaklık görüşüdür. Bu teoriye göre; iktidar ve basın arasında iş birliği olmak zorundadır. Basın iktidara güvenmeli, iktidar ise basına doğru bilgiler vererek kamuoyunun doğru bir şekilde bilgilendirilmesini sağlamalıdır. Üçüncü teori; basını iktidarın bir parçası olarak görmektedir. Basın her zaman iktidarın yanında olmalı, onun sözcüsü olarak kamuoyunu iktidarın arzuladığı şekilde bilgilendirmelidir. Bu üç teori incelendiğinde Türk basınının dönemsel olarak üç teorinin bir karışımı olduğunu söylemek mümkün olmaktadır (Demirkent, 1982;192-193). Dünyada ve Türkiye'de değişen basın patronları düşünüldüğünde büyük oranda bağımsız bir basın olmasının çok da mümkün olduğunu söylemek mümkün olmamaktadır. Bunun ana nedeni olarak büyük basın patronlarının ekonomik güçleri ne olursa olsun bu gücün devamlılığı için iktidarlara uyumlu bir şekilde çalışmaları gerekliliğini söylemek mümkündür.

1980’li yıllarda Turgut Özal’ın Başbakanlığı ile başlayan süreçte Türkiye’de pek çok sektörde gözlenen teşvikler basın sektöründe de gözlenmiştir. Bu teşvikler sayesinde basın sektörü kendisini modernize etme imkânı bulmuş, bu gelişme de basın dışı aktörlerin bu sektöre ilgi duymalarına neden olmuştur. Yazılı basına giremeyen aktörler ise özel televizyon yayıncılığının başlaması ile kendi televizyon kanallarını kurarak ya da ortak olarak basın sektöründe yerlerini almışlardır. İş adamlarının basın sektörünü girmesiyle beraber başlayan süreçte basın kuruluşlarının siyasal partilerle olan ilişkileri de daha etkin bir şekilde oluşmaya başlamış hatta basın kuruluşları bazı siyasal partilerin birer sözcüleri konumuna gelmişlerdir. Bu dönemde bazı basın kuruluşları rakip olarak gördükleri siyasilerin sözlerini çarpıtarak halka aktarmışlar, diğer siyasetçilerin ise bunları birer belge olarak kullanmalarını sağlamışlar ve fotomontaj tekniğini etkin bir şekilde kullanarak bazı siyasilerin hiç olmadıkları yerlerde oldukları gösteren fotoğrafları kullanmışlardır (Süter, 1997:1253).

1980 sonrası basın patronlarının birer holding patronları olması basının yanında diğer işleri için de bu sektörü etkin bir şekilde kullanmalarını sağlamıştır. Yeni patronaj kredi işlemleri, devlet ihaleleri gibi konularda sahip oldukları bu gücü birer baskı aracı olarak kullanmayı tercih etmişler, görevde olan iktidarlarda kendi basın ordularını yaratarak kamuoyu oluşturma süreçlerinde basının gücünden yararlanmayı tercih etmişlerdir. Mevcut durum 1990’larda da devam ederken özel televizyonların Türk basın hayatına girmesi Türk basın tarihinde basın dışı sektör temsilcilerinin sayısının artmasına neden olmuş, yazılı basına girme imkanı bulamayan büyük şirket sahipleri televizyon kanallarına sahip olarak iktidarlara baskı altında tutmaya çalışmışlardır.

2000’li yıllar ise gelişen bilgi ve iletişim teknolojilerin sunmuş olduğu imkanların etkin bir şekilde basında kullanıldığı bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle internet teknolojilerindeki gelişmeler haberin daha hızlı bir şekilde daha çok kitle ulaşmasını sağlaması haberciliğin önemini daha da artırmış, bu araçlara sahip olan kişilerin kitleleri kontrol etmesini kolaylaştırmıştır.

1980 Sonrası Spor Basını

1980 sonrası Türkiye’de kapitalizmin ivme kazanması popüler kültürün de ivme kazanmasına neden olmuştur. Bu kapsamda özellikle 12 Eylül Askeri Rejiminin insanları siyasetten uzak tutma çabası ve eleştirileri mümkün olduğunca kısma isteği basının da daha popüler olan konulara yönelmişine neden olmuştur. Bu dönemde gazetelerde magazinsel olaylar, ekonomi,

cinsellik ve spor gibi konular özellikle gazetelerin tirajlarının artırılmasında etkin bir şekilde kullanılmıştır (Uzun, 2001:107).

İktidarın, sporu “birlik” ve “beraberlik” duygularını artıran, gençlerin apolitik bir düzeyde enerjilerini atabileceği bir faaliyet alanı olarak görmesi özellikle futbol üzerinden “öteki”nin yaratılması ve bunun meşrulaştırılması ve bu süreçte “biz” kimliğinin oluşturulmasında etkin bir şekilde kullanılması (Gökdemir, 1999), spora olan desteğin artmasına neden olmuş, hatta bazı illerde valiler spor kulüplerinin başkanları yapılmıştır. Bu dönemde yine sporun gündem değiştirici özelliği siyasal iktidarı elinde bulunduran çevreler tarafından etkin bir şekilde kullanılmıştır.

Siyasetin spora olan bu ilgisi, basın da dikkatini çekmiş; bu nedenle 1980 ve sonrasında spor basınında dikkat çekici gelişmeler yaşanmıştır. Özellikle iktidar sahiplerinin, futbol kitlelerin enerjisini boşaltabileceği bir alan olarak görmesi basının da futbola olan ilgisinin artmasına neden olmuştur.

Uzun’a (2009:697) göre, Türkiye’de 1980’lerden itibaren seyircili sporların, özellikle futbolun, dünyadaki gelişmelere bağlı olarak ticarileşme sürecine hızlı bir şekilde girmesi futbolun endüstrileşmesinde ve eğlence aracı olarak kabul görmesine neden olmuştur.

1990’lı yıllara geldiğinde ise Star Tv ile başlayan özel yayıncılık serüveninde kamu hizmeti yayıncılığı tekelinin kırılması, izleyicilere alternatifler arasında seçim yapabilme olanağının verilmesi ve özel kanalların ticari kaygılar gütmesi gibi nedenlerin yayıncılık anlamında farklı bir düzleme girilmesine sebep olduğunu söylemek mümkün olmaktadır. Bu dönemde özel kanalların sporun en popüler ürünü olarak görülen futbola yönelmesi, canlı maç yayınları, futbol programlarının sayısal artışı gibi nedenler basında spor gazetelerinin çıkmasına da neden olmuştur. 1989 yılında yayın hayatına başlayan Fotospor gazetesi ile başlayan süreç, 1991 yılında Fotomaç, 1992 yılında Taraftar-Fotomaç, 1993 yılında Spor, 1995 yılında Fanatik gazetelerinin çıkması ile devam etmiştir.

2000’li yıllara geldiğinde spor basınının gelişmesinin devam ettiği gözlenmektedir. Bu dönemde ulusal yayın yapan gazete ve dergilerin neredeyse tamamı sayfalarında spor haberlerine yer vermekte olduğu gözlenmektedir. 1990’larda başlayan şifreli yayınlardan canlı maçlar yayınlanması bu dönemde dijital platformlar aracılığı ile gerçekleşmekte bu da özellikle futbol endüstrisinin gelişmesine önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır. 2000’li yıllarda gelişen bilgisayar ve iletişim teknolojilerinin yayıncılık alanına uyarlanması bu alanda izleyicinin daha çok alternatif

ulaşmasını sağlarken tematik anlayışın gelişmesi ile beraber izleyicilerin interaktif bir şekilde maç yayınlarına katılmasını olanaklı kılmıştır.

Günümüzde spor basını ticari kaygıları göz önünde tutarak spor haberlerinde çoğunlukla üç büyük İstanbul takımının yanında onlara oranla daha az olmakla beraber Trabzonspor'un haberlerine ağırlık vermektedirler. Günümüzde yayınlanmakta olan Pas-Fotomaç ve Fanatik gazetelerinin haberleri incelendiğinde bu durumu doğrular nitelikte haberlerin yayınlandığı gözlenmektedir.

2020'li yıllara geldiğimizde yüksek getirisi ve izleyici sayısındaki çoğunluk nedeniyle neredeyse tüm televizyon kanallarında spor/futbol show programlarına yer ayrıldığını söylemek mümkün olmaktadır. İletişim teknolojilerindeki gelişmeler ile beraber bu programlarda sadece Türkiye ligi takımları değil dünyanın üst düzey spor organizasyonlarına katılan takımlar hakkında bilgiler verilmektedir. Sporun küreselleşmesi ile beraber izleyiciler için önemli olarak kabul edilen global spor organizasyonları dijital platformlar, şifreli kanallar veya açık kanallar aracılığıyla izleyicilere ulaştırılarak insanların bu organizasyonları izlemelerine olanak tanınmaktadır. Bu organizasyonların sınırlı sayıda kulüp ve/veya sporcu etrafında şekillendiğine dair eleştirel de bulunmaktadır. Eleştiride bulunan uzmanlar, bu organizasyonların izleyicileri günün önemli olaylarından uzaklaştırarak bir nevi gündem belirleme şeklinde başka alanlara yönlendirdiklerini belirtmektedirler.

1980'lerle başlayan spor basınındaki dönüşüm üretim, kalite gibi alanlarda köklü değişimler yaşasa da spor yazarları ve muhabirlerin istihdamı için aynı şeyleri söylemek mümkün olmamaktadır. Özellikle basının patronajının değişmesi ve medya tekellerinin oluşması ile beraber gazetecilerin geçmişe oranla özlük haklarında ciddi kayıplar olduğunu söylemek mümkün olmaktadır. Bu kayıpları gidermek adına çeşitli dernek ve sendikalar kurulsa da işverenlerin katı tutumları nedeniyle bu tip örgütlenmeler ya kapanmak zorunda kalmış ya da göstermelik çalışmalar yapmakla yetinmişlerdir. Bu dönemde çalışan basın emekçileri de iş bulmada karşılaştıkları zorluklar nedeniyle bu tip örgütlenmelere çok da sıcak bakmamışlardır.

SONUÇ

M.Ö. 3200'lerde Sümerler tarafından yazının bulunması ile başlayan süreç içerisinde bilginin elde tutulması ve yayılmasının kontrol edilmesi tarihin her döneminde özellikle iktidarların önem verdikleri bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Haberin yayılması sürecinde en önemli rol oynayan gazetelerin ilk örnekleri milattan önceki zamanlarda Çin kaynaklarına kadar götürülse de günümüze benzer nitelikte olan ilk gazeteler ilk olarak 1600'lü

yıllarda Avrupa’da çıkartılmıştır. Dönemin siyasal ve ekonomik yapıya uygun olarak birkaç sayfadan oluşan devlet kontrolünde ya da yoğun baskı gören bu gazetelerin temel haberleri genelde ekonomi kaynaklı olmaktadır. Sporun bu gazetelerde yer alması ise yaklaşık olarak 200 yıl sonrasında gözlenmektedir. Bu dönemde yer alan spor haberleri ise yine dönemin şartlarına uygun olarak halkın alt tabakası olarak nitelendirilen sıran insanların ilgilendikleri spor branşları yerine bir avuç elit tarafından ilgilenilen spor branşlarının gazeteler yer aldığı gözlenmektedir.

Günümüz anlamıyla gazetelerin ortaya çıktığı dönem ise Osmanlı İmparatorluğu’nun gerileme dönemine denk gelmektedir. Bu dönemde Avrupa’daki yenilikler Osmanlı’ya taşınmak istense de bu konuda çok da başarılı olunduğunu söylemek mümkün olmamaktadır. Osmanlı’da yayınlanan ilk gazeteler genel anlamda ülkedeki yabancı elçiliklerin kurduğu ya da azınlıkların çıkarttığı gazeteler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu gazetelerinde başlarsa Osmanlı padişahını baskı altına almak için siyasal ve ekonomik konulara ağırlık verdiklerini görmekteyiz.

Türkler tarafından çıkartılan ilk gazetelerinde benzer bir şekilde ya padişaha muhalif ya da padişah yanlısı haberler yaptığını söylemek mümkün olmaktadır. Osmanlı döneminde Avrupa’dakine benzer bir şekilde yayınlanan ilk spor haberi Paris’teki bir eskrim haberidir. Bu dönemde eskrim sporunun Osmanlı tebaasında yaygın bir spor branşı olduğunu söylemek mümkün olmamaktadır. Osmanlı’nın yıkılışı Yeni Türkiye Cumhuriyeti devletinin ise kuruluşu döneminde spora ve spor haberlerine ilginin arttığını söylemek mümkündür. Devlet politikası olarak 1980’lere kadar sporun kültürel gelişme için önemli bir unsur olduğunu kabul eden iktidarlar bu anlamda sporu ve basını destekleyen uygulamalarda bulunmuşlardır.

1980’lere gelindiğinde ithal ikameci anlayış yerine yeni dünya düzenine uyum sağlamak için kapitalist politikaları benimseyen iktidar basına ilişkin sübvansiyonları kaldırarak basının patronajının değişmesine neden olmuştur. Bu döneme kadar gazeteci patronların egemen olduğu Türk basını bu dönemden sonra başka sektörlerden gelen, zengin tüccarların sektöre girdikleri, Babiâli’den plazalara geçişin yaşandığı bir döneme geçmiştir. 1980’lerde özellikle ihtilalden sonra basın üzerinde destekler azalsa da sporun birleştirici gücü, gençlerin enerjileri atarak onları apolitik bireyler yapma isteği gibi nedenlerle spor desteklenmeye devam etmiştir. Bu dönemde özellikle iktidar sahipleri sporun, Türkiye özelinde futbolun, gündem belirleme etkisinin farkına varmışlar ve bu unsuru etkin bir şekilde kullanmışlardır.

1990'lara gelindiğinde yazılı basında yaşanan gelişmelere ek olarak kamusal televizyon yayıncılığının yanında Star Tv ile beraber başlayan süreçte özel yayıncılığa geçiş basın hayatını etkilediği gibi spor basınına da etkilemiştir. Bu dönemde özellikle özel televizyonların teknolojinin nimetlerinden yararlanarak görsel bir şenlik havasında maç yayınlarını canlı olarak vermesi izler kitlenin bu alana olan ilgisinin artmasına neden olmuştur.

2000'li yıllar ise bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerle beraber yayıncılığın dijital platformlar üzerinden daha fazla olduğu bir dönemi ifade etmektedir. Bu dönemde 1990'larla başlayan endüstriyel sporun bir eğlence aracı olarak görülmesinin meyveler toplanmaya başlamış izler kitlenin global düzeyde yayınlanan spor organizasyonlarına ulaşması kolaylaşmıştır.

Günümüzde yaşanan yeni medya düzeninde ise geleneksel medya kanallarının yanında içerik üretilmesi, interaktif gibi yaklaşımlar ön plana çıkartılar izler kitlenin organizasyonlarla ilişkilerinin daha da artırılarak devam ettiği gözlenmektedir.

Kaynakça

- Alemdar, K. (1996). *İletişim ve tarih*. Ankara: İmge.
- Atabeyoğlu, C. (1991). *Türkiye’de spor yazarlığının 100. yılı: 1891-1991*. İstanbul: Türkiye Spor Yazarları Derneği Yayını.
- Atalay, A. (2004). *Spor, medya ve serbest zaman*. İstanbul: Beta.
- İnuğur, N. (1992). *Türk basın tarihi*. İstanbul: Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Yayını.
- Karaca, E. (1995). *Milliyet olayı*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Kıvanç, H. (2002). *Kupaların kupası dünya kupası, 1930’dan 2002’ye*. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Koloğlu, O. (1994). *Osmanlı’dan günümüze Türkiye’de basın*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Nichols, W., Hall, A., Taylor, J., & Moynahan, P. (2002). *Media relations in sport*. Morgantown, WV: Fitness Information Technology
- Süter, Ş. (1997). Yozlaşma ve güven. *Yeni Türkiye, Siyasette Yozlaşma Özel Sayısı II*, (14), Ankara.
- Şapolyo, E. B. (1969). *Türk gazetecilik tarihi ve her yönüyle basın*. Ankara: Güven.
- Şaylan, G. (1995). *Değişim, küreselleşme ve devletin yeni işlevi*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Tokgöz, O. (1991–1992). Medya’da birikim, tekelleşme ve sorunları. *Ankara Üniversitesi BTYO Yıllığı, Şevket Evliyagil’e Armağan*, Ankara.
- Topuz, H. (1973). *100 soruda Türk basın tarihi*. İstanbul: Gerçek Yayınları.
- Uzun, R. (2001). *Türkiye’de spor basını (1980–2000)* (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, Ankara.
- Uzun, R. (2009). *Türkiye kitle iletişimi: Dün-bugün-yarın*. Ankara: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.
- Voigt, D. (1998). *Spor sosyolojisi* (A. Atalay, Çev.). İstanbul: Alkım Yayınları.
- Yiğenoğlu, Ç. (1996). *Metelikten medyaya*. İstanbul: Çağdaş Yayınları.

